

»Umiram, Anifa, in te ljubim. Tako hoče Alah in mi ne moremo nič proti njegovi modri volji. Če dobiš sina, naj bo on Ibro Gausit, sivi orel s planine. Naj se ne boji ne roparjev ne volkov in nikdar naj ne okusi vina. Če bo hčerka, naj ji bo ime Sulejka in naj se poroči z Jusom, s sinom hrabrega Jusa, ki se tudi ne boji roparjev in volkov. Pri Alahu bom prosil, da ne umre tvoje srce od žalosti. Ne pozabi na ovce in skrbi, da jih ne ujame sneg na Prokletijah. Pismo naj ti prebere in razloži stari Juso, ki mu je Alah dal modrost, da zna čitati in pisati. Tvoj Ibro.«

Potem je zdravniku povedal še naslov. Zdravnik je zapečatil pismo in ga sam nesel na pošto.

Po noči so slišali drugi bolniki, kako je Gausit govoril o ovcah in volkovich. Trikrat je poklical Anifo, trikrat Alaha, potem je zamahnil z roko nad seboj in umrl.

SREBRNA PALMA

FRAGMENT IZ ROMANA — MIRAN JARC

Živel je mož, Jakob Vervega po imenu. Doživel je sedemdeset let, in tri dni potem, ko so ga obiskali sv. Trije kralji, so njegove oči zagledale, kako se je delo njegovega življenja porazširilo v sanjsko podobo: velika hiša za tri družine, zidani hlevi in kolarnice, sadni vrt, polja, travniki... Preko vsega pa se je razlila kot mavrična halja godba, kakor je ni čulo doslej njegovo srce. In še je ugledal ogromno tehtnico, podobno trti, na kateri so tehtali njegovi hlapci les. Ali zdaj se mu je zdelo, da se na njej tehtajo čudežni zvoki nebeške harpe. Ta harpa pa je bila čisto nalik onim, na katerih so prebirale strune potujoče ciganke, ki so se tolikrat ustavljale na njegovem domu ob cesarski cesti. Včasih se je v cigansko pesem zlivalo tudi večerno zvonjenje — kakor, da je božja milost obiskavala ihtenje brezdomcev — in tedaj je mož pozabil na tehtajoči se voz lesa in na družino, ki je čakala njegovih ukazov in je ves zavzet poslušal. Iz oči mu je sijala otroška miloba.

Tiste čase je rasel njegov sin Ivan. In tudi on je, kadar so se na vasi ustavili cigani, popustil svoje tovariše pri igri in pritekel z dvorišča k igralki in drevenel od zavzetja. Medtem pa so ga njegovi tovariši prevarili v igri, zamenjali prostore ali pa odmaknili njegovo žogo. Ko se je Ivan vrnil, ni opazil prevare in je izgubljal. Preslišal je opazke in šaljivke in mislil samo na daljnjo pesem.

Zato ga je oče močno ljubil, ali tudi bal se je zanj.

Mati njegova, ki je poznala in priznala samo strogo delo, ki je prezirala brezdomce in godbe, češ, da zavajajo poštene ljudi v lenobnost, in je zahtevala povsod železni red, ki kroti čuvstva in strasti — kajti »skrbi, da bo red v tebi, v domu in po vsem svetu, da boš srečen« — mati njegova pa je ljubila svojega drugega sinu Jurija, ki ga je odlikovala telesna moč in od-

ločnost v značaju. Jurij, ki je mnogo prepotoval, se je ustalil doma. Prizidal je očetni hiši še dve poslopji, cenó odkupil nekaj gozda in z županovanjem dosegel velik ugled v okolici. Njegov sin Albert pa je že postavil tovarno. Ime Albert mu je izbrala njegova mati, ki je bila nemškega rodu. Ona je tudi prinesla v mladi dom dih iz velikega sveta. Dala je tudi zgraditi prijetne letoviščarske hišice z vrtovi, znala je privabljeti tujce in Alberta dala svetsko vzgojiti. Albert je imel še dve, mlajši sestri: plavolasko Vido, kateri pa je njen dom kmalu postal pretesen (izbrala si je deske nekega dunajskega odra za igrišče svojega življenja), — in Marto, ki je, sprta z domom in od-tujena svetu, odšla v bolnišnico za usmiljenko.

Tudi Ivan, Albertov stric, tisti, ki se je pustil od tovarišev varati, samo, da je nemoten poslušal žalost potujočih brezdonskih godcev, je videl dosti dežel. Nemiren si je izbiral poklice. Iskal je utehe in odmeva v modrosti starih narodov, poglobljaj se je v izsledke zdravnikov, navduševal se je za rušilce božjega in človeškega reda, ali svoje pesmi ni našel.

Tleč ogenj v sebi je udušil. Zarjo bolesti je upihnil. Prišel je ob vse. Ostale so mu samo žalostno lepe oči, mirne in vdane. Ustalil se je kot uradnik v neznatnem mestecu in si izbral za ženo preprosto blagajničarko, ki mu je prinesla ljubezen in poštenje. Z njo je imel troje otrok, med njimi najstarejšega Emanuela, ki je že kot štiriletni kazal nenavadno živost in upornost. Togoten in nepopustljiv, toliko bolj, ker so ga starši čez mero razvajali, je kar nenadoma stekel v kot, kjer je prečepel celo uro in risaril po papirju in stenah, ali pa bít z nogo takt ob tla ob čudnem vriščečem pripevanju.

Petindvajset let pozneje je opravljal službo blagajnika v pisarni »Exportne d. d.«

Takrat se je na svetu kar gnetlo in križalo ljudi, ki so kakor Emanuel Vervega zgrešili pesem svojo in svojih očetov in preštevali tuj denar v ozkih sobicah, in ljudi, ki so imeli okorne pa mesnate roke, debele ustnice, preko katerih so se valile samo grdo spolzke besede, in so sedeli v ravnateljsko opremljenih sprejemnicah. Pa morda je že od pamtiveka tako določeno na svetu.

Neko noč je Emanuel Vervega doživel spoznanje, da je čas zelo relativno merilo, kajti v desetih urah — od 7 zvečer do 5 zjutraj — je moral odgonetiti ugank za več let skupaj, za vsa tista leta, ko se je skrival pred svetom in umikal mrežam in zankam, ki so razpredene zato, da se na človeku izpriča zmaga svetlega trpljenja nad mračno spečnostjo gmote.

V izzivajočem blesku Astridinih zelenih oči se je osredotočalo vse, kar nudi življenje razvratnega: ples in godba, strast do blaznosti ali pa do zločina. Toda ta razvratnost se ni nikoli dvignila, da bi preskočila mejo med željo in dejanjem. Zato se je tudi v izzivajočem zelenem blesku Astridinih oči osredotočalo vse, kar je v življenju kovinsko mrzlega in brezčutnega, okamenelega in mrtvega. Kdor je zakoprnel po njenem pogledu, je postal plen

razvrata in obupa, ona pa se je vedno rešila, hladna in odlična kakor je bila. Samo nad Emanuelom ni še zavladovala njena pogubna moč.

Ta večer sta bila Emanuel in igralka Astrida zelo mnogo skupaj. S sprehoda v zimskem parku sta pribežala v kavarno, kjer se kljub pisani gneči, živi godbi in iskreči razsvetljavi nista mogla razvneti. Od tu sta šla v opero, kjer se je Astrida v odmorih ozirala po ložah, iskaje znancev in prijateljev — medtem je Emanuel že desetkrat prečital gledališki list — iz opere spet v drugo kavarno in od tam v bar, kjer sta se stisnila k mizi v kotu, odkoder se je videlo na plesišče in na oder z godbeniki. Pa oba sta bila zelo molčeča. Mimo je prikrožil zdaj pa zdaj prodajalec cvetlic in nemo ponujal. Teda je Emanuela vsakokrat zapeklo v srcu. Kar samemu sebi je postal tuj in tudi Astrida, ki je namenoma prezrla prodajalca rož, se mu je zazdela tuja. Ni kupil cvetlic, da bi jih ji poklonil. »Kaj prav za prav delam tu,« se je zdrznil, »saj nisem od tistih, ki so gospodje...« In žalost mu je segla v dušo.

Ko pa se je njegova spremljevalka le še in še ozirala na plesišče, ji je trpko dejal: »Pojdi plesat, čemu ne, ko so pa ljudje tako veseli...«

Pogledala ga je rezko, obenem pa žalostnonežno, in kadar ga je pogledala tako, ga je vsega omamila in spet zapredla. Toda besede ni zanjo našel. Kar umikala sta se drug drugemu. Bala sta si priznati, da je bil nocojšnji večer za oba izredno nezanimiv, do samega dolgočasja nezanimiv. In ko sta tako zrla pred se, se je ustavil pred njima gospod z zelo drznim pogledom in z bogato kožuhovino. Pozdravil je Astrido, in se ozrl vanjo z željo, da bi prisedel. Emanuela komaj da je opazil. Kaj neki se bo zgodilo, je prešinilo Emanuela, ki je skušal izraziti veder smehljaj. Ali v duši je kljuvala misel: Zdaj se bo Astrida zmaščevala, ker sem ji pokvaril večer. »Prav zdaj bom nesrečnika veselo presenetila,« je šlo vanjo, »videti moram, ali bo znal ceniti mojo žrtev.« In napol znanca je odslovlila s hladnim odzdravom, in se potem okrenila z dolgim pogledom k Emanuelu. Pa je že zatelelo preveč hvaležnosti v njegovih očeh, in še preden ji je utegnil dati lepo besedo, je vzkliknila, da bi ga zamučila: »Drugič kdaj bi želela, da bi ta gospod prisedel. Zanimiv človek je, nenavadno zanimiv. Drzen je. Hazarder! V jeklenem oklepu. Ampak nocoj ne. Nocoj je zame ves svet pust in prazen.«

»Ves svet pust in prazen,« je odmel v izmučeno dušo, »pa prav nocoj?...«

Marsikdo je ugibal, kako je prav za prav med njima, ki so ju videli toliko skupaj. Kaj ju vendar veže: Astrida, igralka, plesalka, krotilka in zapovedovalka, ki se je znala razsmejati do divjosti, ki pa je bila še vendar orokavičena, in ta fantastični človek, Emanuel Vervega, kakor da so ga pravkar zapodili iz ječe, kjer je leta in leta sanjal o sončni pesmi sv. Frančiška, ta čudni človek, ki ni ne za ljudi, ne za samoto.

Večer, ki sta ga oba preživela tako nezanimivo, pa je veljal Emanuela drago: pred napovedanim sestankom z Astrido si je bil skrivaj sposodil iz blagajne denar, ki bi ga moral vrniti že jutri na vse zgodaj, od katerega

pa mu je ostalo še komaj toliko, da se je še upal poklicati avto, ki naj bi odvedel Astrido na njen dom izven mesta.

Če bi ga v trenutku, ko je svoji spremljevalki pomagal obleči dragocen kožuhovinast plašč, vprašal, na kaj neki misli, bi ti morda zmedeno pripovedoval o krvavi roži, ki sveti v vesoljno noč, in o jutranji zarji nad daljnjim gozdom.

Ko sta prišla do izhoda, kjer so se gnetli novi in novi gostje, ga je ustavil prijazen gospod, ki se je predstavil za detektiva in ga povabil s seboj. Emanuel Vervega ni niti utegnil vzklikniti od osuplosti, kajti prav tedaj se je po ulici razleglo divje vpitje gruče pretepajočih se. Šele ko so zažvenketale črepinje razbite žarnice, sta prihitela med gnečo dva stražnika.

»Pojdimo, pojdimo!« je silil detektiv Vervego, ki se ga je dekle plaho oklenilo. Blodno ga je prešinil njen dotik. Iz za drevesa v parku se je začul oduren hihit skritega para. V bližini je jokala mlada žena, ki se je še pravkar zabavala v gosposki družbi. Pri vhodnem stebri sta stala dva mlada človeka, čudovito mirna sredi te zmedene okolice. Nenadoma pa je eden od njiju — mrk in nepremično zroč v borečo se gnečo, sprožil strel. Drugi se je pognal v beg, pa že ga je ustavil natakarski vajenec. V metežu, ki je nastal (ob svitu žarnic se je pojavil ves okrvavljen obraz z žalostnimi očmi) se je Astrida nenadoma znašla sama z detektivom. Emanuel Vervega je utonil v razpenjeni množici.

Šele zdaj se je Astrida zavedla, da ima opravka z neznancem.

»Prosim vas, odvedite me iz tega babilona,« je vztrepetala. Detektiv, ki iskal z očmi okrog sebe, se je kakor predramil ob njenem vzkliku.

»Za Boga, saj se je v zemljo udrl. Ne utegnem, ne utegnem... Sicer pa mi lahko vi daste potrebna pojasnila,« tedaj se je predstavil. »Ali veste, da je vso to pretepavščino insceniral on?«

»Vervega?«

»Saj, saj. Ne bojte se, nič se mu ne bo zgodilo. Toda policija mora opraviti vsaj formalnosti.«

»Emanuel da je to storil?...«

»Emanuel? Albert vendar! Albert Vervega...«

»Albert... to je njegov bratranec, tovarnar Albert Vervega...«

Detektiv je ves osupel stopil korak nazaj in se poslovil v zelo mučni zadregi.

Prav tedaj, ko je Astrida uvidela, da se mora vrniti domov peš, se je odprlo okno mansardne sobe, ki je gledala na hropečo ulico. Skozi okno se je sklonil človek, ki mu je ob prizoru na cesti zastala kri — tako je bil ves rahel in prosojen. Strah ga je bilo vsakega krika. V tem trenutku pa se je s ceste utrgal blazno divji krik — po tlaku se je zvalil besno okrog sebe bijoč delavec, ki so se nanj vrgli trije redarji.

Človek pri oknu se je prijel za glavo in plašen odbegnil k mizi, pri

kateri je sedel njegov tovariš, širokopleč, okrogel mož z nizkim čelom in debelo spodnjo ustnico.

Malomarno je dvignil glavo iznad rokopisa k preplašenemu Hlisu, ki se ni mogel več obvladati.

»Za Boga, Hlost, ubijajo se... Čuješ? Čuješ? Na uboge ljudi streljajo...«

Hlost je zamrmral nekaj vase in tiho čital Hlisov rokopis dalje:

»... od hiše do hiše hodijo krivi proroki. Vsi brezdomci in vetrnjaki se uvrščajo v vojsko novih vitezov. Čudne, čudne stvari se gode kakor v dobi pred vesoljnim potopom, kakor takrat, ko so gradili babilonski stolp...«

Hlost je prelistal nekaj strani in mrko zroč pred se nadaljeval:

»... Seme, ki spi še v zemlji, ne ve za svojo bodočo podobo, nosi pa jo že od vsega početka v sebi kakor godalo zvoke, ki zažive šele, kadar se jih dotakne mojstrov lok. Tudi iz nas bo nekoč zrastle — kot drevo iz semena — nova družba, takšna, kot jo bo oblikovalo naše hrepenenje po tem, da si bomo vsi bratje...«

»Vraga!« je udaril Hlost po mizi in vstal, »tam na cesti pobijajo naše ljudi, mi pa naj odgovarjamo s tako pobožno krotkostjo! Ne, Hlis, tega ne priobčimo v našem listu. Sploh pa sem za vas v skrbeh. Zdi se mi, da se iznejeverjate naši misli. Mi potrebujemo odločnih ljudi, razumete? Ta članek spravite zase. Upam, da mi do jutri napišete kaj boljšega, sicer se bo treba ozreti za pripravnejšim sotrudnikom.«

Hlis je vdano poslušal. V primeri z nasršenim, močnim Hlostom je bil videti ves neznamenit in trepetajoč. Grožnja, da utegne izgubiti to skromno službo, ki mu je bila edini vir dohodkov, s katerimi je preživel sebe in svojega brata-dijaka, ga je še bolj preplašila kot neprizanesljiv Hlostov izraz.

Po stopnicah so se začuli koraki. Hlost je prisluhnil. Koraki so se spet oddaljili in utihnili. Slišal se je le vrišč otrok in žensk.

Hlis je strmel v zid. Kako samotna je bila ta ozka soba, tako brezdomska, da so se zdeli pomilovanja vredni celo predmeti v njej. Suhotna golota je zevala z mize, z železne pečice in dveh stolov.

»Dolgo ga ni nazaj našega izvidnika,« je Hlost predramil tišino, ki je začela mučiti tudi njega.

»Hlis!« Sive oči so se ostro zapičile vanj. »Kaj Vam je vendar, Hlis, mar ste bolni?«

»Ne vem, kaj mi je...«

»Govorite resnico, Hlis. Zdaj, ko gre za odločitev, zdaj hočemo imeti čiste ljudi v svoji sredi...«

»Saj vem, vse to vem... toda meni... meni.«

Še preden je dogovoril, so se vrata hrupno odprla in v sobo je planil »izvidnik« — dozdevni detektiv iz bara.

»Kaj je? Kje je?« se je okrenil Hlost. Kretnje in pogledi — sam ogenj, sama črna strast.

»Nič ni...«

»Kako ni?!«

In dozdevni detektiv je povedal vso zgodbo: Emanuela Vervega je bil zamenjal z njegovim bratrancem tovarnarjem Albertom Vervego. Omenil mu je bil tudi Astrido.

»Nocoj, še nocoj se mora to zgoditi! Vseeno!« je kriknil Hlost in nagubal čelo. Ozrl se je na Hlisa, ki je napeto lovil besede in izraze v obrazu, namignil »detektivu« in stopil ž njim v prednjo sobo.

Kot bi trenil je blisnil Hlis k vratom in prisluškoval. Iz pritajenega hlastnega odgovora je razložil samo nekaj vzklikov in ime tovarnarja Vervege. Domišljija mu je razpela strahotno sliko: tovarnarja nameravajo — ubiti.

Ubiti? Ubiti! je Hlis prebledeval in se drhteč odplazil spet k pisalni mizi. Kot mesečen je stal sredi sobe iskaje z blodnim pogledom neko davno sanjsko sliko: to je bil vrt z uto v smrečju, temneč v večernem zvonjenju. Takrat je bil še otrok... O, morda je vsa ta temna sedanost le mračen sen. In še danes je on otrok, ki se stiska v kot od strahu. Temen, temen je svet... Človeka nameravajo ubiti? Ne zave se več, da se je ta misel zgostila morda samo iz njegove domišljije, čuje nove korake, besne in hlastne, korake, ki puščajo po dve in dve stopnici pod seboj...

Stran grem odtod, za vedno stran! sklene. Preprečiti moram, za vsako ceno moram preprečiti zločin! — —

Hlost se je vrnil. Hlisu se zdi, da mu oči lokavo pobliskavajo. Roke si tre kot iz zadovoljstva nad nekim uspehom. Le kako naj bi ne klonil pred tem vsemočnim človekom, pod čigar oblastjo mora že dve leti sužnjevat. Otrok, saj ne moreš proč, saj ne smeš, mnogo jih bdi nad teboj. Pamet, pamet, nebogljeni otrok!

Kam? Mar v oni tabor, kjer se zabavajo v barih, kjer se vdihavajo tudi zločini... Kako samotno je človeku na svetu.

Otroško se razživijo oči v prošnjo in se zagledajo v Hlostove — da bi odkrile vsaj najmedlejši odsev človeško tople misli.

Hlost potrka s prsti po mizi in dela zapiske.

Hlis ne more več zdržati. Neprestano ga spreletava misel: »Prepreči, prepreči zločin!...« Zdi se mu, da stoji tu že ure in ure.

»Prosim, pustite me domov. Slabó mi je...« spregovori proseče. Hlost prikima, niti ne zmeni se zanj. To še bolj utrdi Hlisa v njegovi strašni domnevi.

Astrida je tisti čas zaman iskala ključa od vežnih vrat. Nemirna je postajala na pločniku in se odmikala pogledom mimoidočih. Zdaj je že tretjič pozabila ključ. Ni se spet upala buditi družine, pri kateri je stanovala. Ljudje so se vračali iz gostiln in kavarn. V to hišo se ni vrnil nihče. Decembrska mesečina je orisala njeno senco na ulico. Meščani hite in se ne ozirajo v noč polne lune. Koliko se jih vrača. Vsi ti imajo domove. Kakor v kletke so stisnjeni, v vednem strahu pred pisarniškim urnikom, pred družinskim redom, pred upniki in predpostavljanimi. Kako je to pusto. In Emanuel? Drugačen fant. Kaj neki skriva? Pa da bi ženski ne bilo razodeto? Čemu jo kliče? Zato, da se zakrknje pred njo, kadar ga njena roka čaka?

V večnosti se bosta njihovi poti spokojili v križišču. Res nikoli prej? Ubogi fant. Njega bi ne hotela mučiti. Vsi ugibajo njuno skrivnost. Kdo bi jo odgonetil, ko se še sama ne poznata. Mnogo in pogosto se srečavata, in že sta umolknila drug pred drugim in se skrila v igro besedi, samo, da sta se umaknila odločitvi. Kako skopuško varujeta sebe drug pred drugim. Doklej še, doklej... »V večnosti se križata najini poti,« ji je nekoč rekel Emanuel. Dolgočasje je to. Slednjič je dolgočasje tudi vožnja v Fiat-avtu, v orientekspresu, v avionu. Naglo je šlo vse mimo Astride. Ni bila še žena, ni več dekle. In vendar bi morda te trudne ustnice tako željno poljubile človeka, ki bi ji prinesel mir velike ljubezni. Morda pa niti vredna več ni takega srečanja. Nekje čisto tik podzavesti iz otroških let se spomni matere, ki je toliko noči prejokala. Njen oče je bil mrk, sirov mož, ki se je klatil po gostilnah in beznicah. Neko noč so ga pobili v pretepu. Dva meseca pozneje ji je umrla mati na pljučnici. Čemu je mati žrtvovala svojo mladost? Svoje življenje? Astrida je zasovražila žrtvovanje. Kot da se je v njej utelesil neizživeti upor njene matere, ki se je življenju vdala. V uporuh bom zmagovalka, se je Astrida tolažila. Pa so prešla leta in vse zmage so se razpenile. Komaj spomin jo je zasenčil v kaki samotni uri. Senčen, mrk spomin. In prav za prav ji je bilo vedno, kot da čaka pred vrati. Svobodna je, ali ta svoboda je tudi praznota. Prav za prav ji je kot da se venomer potika po tujih čakalnicah... Ozira se v okna, ki spe nema in črna. Kak nezmisel, to čakanje. Odprem stanovanje. Ne bom odvisna od sitnobne meščanske družine, ki hodi spat redno ob devetih zvečer.

Astrida se vrača spet v mesto.

Med potjo jo pozdravi znanec, ki se začudi njeni neobičajni razmišljenosti. Ponudi se ji za spremljevalca. Ona se prisili k smehu in mu pove nepriliko zaradi ključa. Oba se smejeta in gresta skupaj v kavarno.

Ali sredi najšumnejšega blišča, in v trenutku, ko ji je spremljevalec podaril rdečo rožo (orkester igra modni šlager) se Astrida spomni Emanuela. Ali je bila takrat tako zmedena, da se niti ni zavedla, da ji je prav za prav pobegnil? Pred kom? Kdo je bil vendar skrivnostni detektiv? Kaj se je pripetilo Emanuelu? Tako žalostne so bile njegove oči. Ničesar niso zahtevale, ne prosile, kakor bi vedele vse: vse je zaman. Zakaj ni on, kakor so drugi, ki drhtijo po osvojevanju. O, da je on drzni osvojevalec, ki bi pa ohranil tudi zvenenje srca za tiste samotne ure v dveh, kadar sta telesi pretrudni.

Spremljevalec jo začuden prekine: »Astrida, saj me niti ne poslušáš. Zreš proč od mene. Skoraj bom ljubosumen.« Smehlja se ji s tisto brezdonsko nezmiselnostjo, ki je samo posledica tisočkratne vaje. V tem trenutku je Astridi ta votli smeh mrzek. Nečisto jo oplazi v srce, ki se je plaho zganilo ob misli na Emanuela. »Skoraj bom ljubosumen.« Vse se ji upre. Kdo ji zapoveduje? Vstala bi in s hladnim prezirom odšla. A še prezir bi utegnil razodeti, da jo je ranilo. Ne sme pokazati bolesti. Koliko jih je že srečala,

ki so se ji nastavljali. Kakor splašena srna je, ne pa zapovedovalka. Emanuel čuti njeno bolešt. On ljubi prav to bolešt v njej. O, da bi ga srečala zdaj...

Zakrknje hrepenenja val in se ozre v moža kraj sebe.

»Prosim, prosim, nadaljaj... kje si že nehal? A, seveda, smučarske tekme...«

In pijeta najdražje vino in godba igra v omotico in v pozabo. Saj bom morala nocoj nekje prenočiti... saj bom morala nocoj pozabiti, da sem sama sredi sveta...

Vse mize vršijo. Vsakdo skuša sebe prekositi v zgovornosti. Blodno zro oči, ki vidijo vse preveč, vse preveč. Vsakdo se boji oditi domov. Pravi dom jima je samo zatočišče v množici, v luči in v godbi. Nič misliti, odlašati v nepovrat. Naj uteka čas kot reka z uspavajočim pripevom.

O, kako je žalostno danes na svetu...

V tesni ulici, med vrsto hiš s slepimi okni se je Emanuel Vervega ustavil. Nikogar ni bilo v bližini. Žejno so otipavali njegovi pogledi mrtvo zasenčeno zidovje, nad katerim je nemelo mesečno nebo v ozkem pravokotniku.

Ta ozka prehodna preseka vodi iz glavne ulice v predmestje. Vodi pa tudi iz bleščočih opojev v brezkončnost brezdomstva. Tam — nazaj —: ognjena mladost, bičana, upehana, pa vedno znova vžigajoča se, mladost neznatnega človeka sredi drvečih avtomobilov povojnih spekulantov, sredi pisane gneče novih žensk, sredi kavarn in plesišč — mladost in Astrida in rdeče koprnenje, slepo in blodno, in na koncu blagajniški predal z ukradenimi bankovci... in detektiv...

Potem se je vse nekam zmedlo: besni obrazi, streli iz samokresa, ožarjena množica... in v njej sta utonila Astrida — zadnji up te mladosti in detektiv — zadnji mejnik do tu. Tu — naprej: kaj? kaj?

Vse misli so utonile v vrtincu brodečega in penečega se občutja: izgubljen sem. Jutri preiščejo blagajno. Jutri me zalove. Pobegniti, pobegniti. To čuvstvo je valovalo skozenj tako silovito, tako nagonsko, da ni pripustilo nobene mirne misli: (kaj je sploh hotel detektiv?)

Bil je beg pred vestjo, ki je prežala že mesece in mesece.

In bila je čudna sladkost v tem občutju. Zdaj je bil ta človek neskončno sam, tako neskončno, da je postal pozoren na šum daljave in na igro mesečine. In vse je svistelo v pravljlični tišini. Zdaj se je ta človek zavedel do dna, da sta mu že davno umrla mati in oče, da je ločen od sester in brata, da nima prav nikogar na vsem svetu. Astrida! Astrida! Sen? Ne, ne, živa, resnična ženska. Vse te ure so se povračale v zmeden spomin, in vsebina spominjanja je bil mrzel molk dveh ljudi, ki si zakrivata resnico.

Strašno sam je bil zdaj ta mladi človek. In je šel naprej mimo usahljih vrtov, mimo pečih vil in gosposkih hiš, ob železniški progi, kot da brodi po sanjski pokrajini. Prvič je zdaj začutil neko silno nasprotje med zakoni, ki vladajo tam, kjer so ulice in redarji in mrke stavbe, in med prostranostjo te nature spokojnih dreves, daljnjih gorá in zasnutih dolin, ki jih je čutil tako

blizu. Saj ni mogoče, ga je vsega prešinilo ob dotiku z dihom vserezprostrtosti, saj ni mogoče... vrniti se moram, ni izbega, le kaj, kaj se bo zgodilo.

Prevzelo ga je občutje ponižnosti. Tako čist bi rad bil pred seboj in pred vsem svetom, naj store ž njim karkoli, samo, da bi ne bežal... in potem bi se venomer vračal v to naturo, ki čuti samotnika.

Krožil je po zapuščenih stezah, ne da bi koga srečal. In spet se je spomnil ženske. Pekoče se je zarezalo vanj ali ne koprnenje telesa, marveč neko še njemu samemu nejasno sočutje. Kako bi ji rad pokazal v tej bridko lepi uri nočno prostranstvo begajočega človeka. In morda bi se mu tedaj vsa razodela, vsa, venomer umikajoča se svoji resnici, izdala bi se v ponižni izpovedi: žejna sem tihe čistosti, uboga, bičana ženska.

Pa že naslednji hip se je zdrzil: Saj sanjam. Jutri... jutri... jutri... To je spet dejstvo. Ali se povrne v pisarno? Spet ga je zajel krogotok mrzkih misli. Gole veje so kamenele. In mesečina je bila kovinska in tanka plast snega je ležala trdo nad zemljo. Začelo ga je mraziti.

Šel je dalje, spet se je znašel na mestnih ulicah. Ali vse v njem je bilo mrtvó in hotel bi, da bi ne bilo nikoli jutra. Kar tako se je ustavil ob kandelabru pred velikim hotelom. Kar tako se je naslonil na mrzli drog in mimo njega so prihajali pozni in trudni ljudje. Samogibno jih je gledal. In skozi steklena vrata je videl hotelskega vratarja, ki je enakomerno hodil po sobici in pogledoval na uro. In začel je ponavljati pol na glas: Aktien Gesellschaft... Aktien Gesellschaft — zadnji konec v drog vtisnjenega napisa elektrotehnične tvrdke, prav tako kot pred meseci, ko je prvič telefoniral Astridi. Stražnik ga je sumljivo opazoval. Aktien Gesellschaft... Aktien Gesellschaft...

Nikoli več te noči. Znova je treba pričeti. Kolobarji hrepenenja se morajo zožiti v eno samo točko. In stopil bo v to točko ves skesan in ponižan in tedaj bo priznal vse, četudi ga odpuste iz službe in začel bo znova živeti... Kaj? Kako?

Astrida se je nenadoma pripravila za odhod. Njen spremljevalec jo je prijel za roko in jo vlovil s pogledom. In kakor brezmočna mu je pustila svojo roko in se ni uprla. In potem sta odhajala.

To, kar ji je spotoma govoril, je sprejemala ravnodušno, kakor da je že vse doživela, čeprav je v tej uri prvič videla pripravljajočega se moža. Ali v srcu ji je prežal divji upor in žalostna misel na Emanuela, ki je ni nikoli zahteval, ji je bila v moč in preizkušnjo.

Ko pa sta se ustavila pred hotelom, kjer ji je spremljevalec nasvetoval prenočišče, in je razprožila roko, da bi se od njega naglo poslovila, je on že odhitel k vratarju. Vrnil se je z vzklikom zadoščenja: »Sobo za naju sem že naročil. Pojdiva!«

Astrida je po teh besedah stopila korak nazaj in se ozrla vanj kot prikovana.

Oba sta se merila s strašno napetostjo v teh sekundah mrtvega molka. Sobo za naju? Pojdiva? ... Pojdiva? ... Pojdiva! ... je odmevalo in krogi so se večali in večali in vse življenje je bilo zajeto v divji ukaz te volje.

Ne! Ne! Ne! se je branilo nekaj, kar je izven razuma in izven nagona, kar je iz žalosti, ki je človek ne razume.

Prav tedaj, ko sta si ta dva človeka stala nasproti v nemi borbi za usodo te noči, se je brezdomec pri kandelabru zavedel v blazni jasnosti: tam je Astrida. Vsa črna je stala v okviru svetlobe in vratarjeve lože in tik nje neznan mož.

Emanuel se je prijel za glavo, kot da ga hoče raznesti silna misel.

Astrida? Potuhnil se je vase, pridržal dih, in ko si je potisnil klobuk nižje, je začutil, da mu je čelo potno.

Že je hotel priteči, pa je po dveh korakih obstal.

Moj bog, kako jo ljubim! ga je vsega pretreslo. Potem pa se je zravnil in se hladno jasno zavedel: zame je izgubljena, zame je vse izgubljeno. V tem trenutku je šlo mnogo let preko njega. Zamižal bi, da bi ničesar ne videl, da bi vse utonilo, da bi »jutri« nikoli ne vzhodilo ...

Astrida stoji in čaka. Dozdeva se ji, da so prešle že ure in ure. In še ni besede iz nje.

Spremljevalec stiska ustnice in mečka rokavice. Ali tudi on se ne upa prestopiti. Vrtar v loži ju opazuje.

Astrida vidi slučajno, da se je nekdo pri kandelabru odmaknil in šel opotekaje se čez cesto. Pijanec, pomisli in nov val studa se ji vzpne proti možu.

»Prosim, odstranite se!« šepne čakajočemu. Ves njen užaljeni ponos, ki je hlastavo lovil krika, se je zgostil v šepet. Ali ta šepet je tako neizprosno ukazujoč, da oplazi moža kot bič. Tujec se blodno smehlja in ne upa se pogledati tujki v oči. Čudaška misel ga zamaje:

Morda ji moja zimska suknja ne ugaja. Morda je tudi ona zvedela, da si ne morem nabaviti limuzine in da sem se že dvakrat ponižal pred bankirjem Gabrenjo.

Globoko se prikloni in izjeclja nekaj nesmiselnih besed in ne ve, kam bi z rokami. Šele, ko se oddalji nekaj korakov, se zdrami Astrida in se usmeri v nasprotno stran. Poišče si drugo sobico v neznatnem prenočišču, kjer jo nihče ne pozna. Vsa zasolzena stoji pri oknu, čelo pritiska ob mrzlo šipo in pričakuje dneva. Emanuel ... Emanuel ... kje si!

Emanuel Vervega se je ustavil pred vilo svojega bratranca Alberta. Ker je videl okna v I. nadstropju še razsvetljena, se ni obotavljal vstopiti. Vzvihrana je bila ta nočna ura za marsikoga, zakaj ne bi smel obiskati sorodnega človeka zapuščenec, ki mu preti sodba. Vse mu bo povedal, čeprav sta se poznala komaj malo več kot po pozdravu, in prosil ga bo. Z zneskom, ki je Albertu za opoj mimogrede, bo njemu vrnjena vstopnica v družabni red. (Ali nekaj ne bo vrnjeno. Nihče ne more vrniti. In gluho je v srcu in žge podoba prizora pred hotelom.) Že odpre vrtno duri in stopi na stezico med gredami. V senci

stoji vila in gredice so potopljene v modrikast soj mesečine. Albert je oženjen. Kako lepo neki živi njegova žena. Čemu ne bi iskala ženska ljudi, ki so Alberti. Nenadoma ga spreleti spoznanje, da njemu ni določeno nadaljevati življenja rodu pred letom 1914. Nekaj ga čaka. Poklicalo ga bo. Ali se ni oglašalo že leta in leta. Kdo je Astrida — domotožje po človeštvu pred dvajsetimi leti. Domotožje po krinki. Za vsem bleskom se skriva polom. Sodni izterjevalci se pojavljajo v salonih, kjer so se nekoč zbirali najizbranejši, nedotakljivi predstavniki družbe. Nato zadnjo misel pred prevratom v sebi (in na oskuben cvetni grm na desni gredici) se je Emanuel spomnil še mnogokrat pozneje v življenju, ta samotni grm v mesečini je bil mejnik med nekoč in bodočnostjo, kajti ni domislil do konca, ko je iz sence planil proti njemu človek kakor blazen. Roke so mu kar vihrale in ves trepetajoč je iztisnil iz sebe samo jecljanje: »Ne dalje! Za božjo voljo stojte! Ne storite tega!«

Emanuel Vervega je odskočil in komaj zadržal krik groze. Pred seboj je videl slabotnega, mladega človeka s široko razprtimi očmi pripravljenega za vsako ceno zadržati mu pot.

Emanuel je obstal. Pregledal je ves položaj in je že hotel zaklicati na pomoč, ko je oni človek izrabil ta trenutek in ga prijel za roko: »V imenu vsega, kar vam je najdražje na svetu, ne storite tega. Prosim vas, zaradi mene ne ubijajte!« Emanuel je iztrgal svojo roko iz njegove in obšel ga je velik strah. Vprašal je neznanca za ime.

Ivan Hlis. Neznanec. Morda bolnik. Morda pa človek, ki je pravkar pripravljaval vlom. Oba sta se gledala in se obotavljala. Oba je davil strah in bila sta po doživljajih te noči do smrti izmučena.

»Hvala vam, hvala vam za vse čase,« se je Hlis razvnel, ko je videl, da je Vervega obstal na mestu, »povem vam, da sem pobegnil, da sem spravil v nevarnost svojo službo, svoje življenje, samo, da bi preprečil zlo dejanje.«

Še preden pa je prepadeni Emanuel Vervega skušal vprašati, je mesečino presekala oster brlizg. Tedaj je planil na vrt stražnik, ki mu je takoj nato prihitel na pomoč še drugi redar izza plotne ograje.

Vervega in Hlis se nista utegnila niti braniti. Z najstrožjo odločnostjo sta ju redarja prijela.

Tako je v čudni okolnosti zasekala določba življenja dvema mladima človekoma, ki sta se morala po skrivnostni nujnosti srečati na križišču dveh življenj.

V tej uri se je začela razpletati Emanuelu vsa njegova zavestna bodočnost.